

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach

Studia Antiquitatis Christianae,
Series Nova 10

Redaktor serii:

ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor

Rada Naukowa:

ks. prof. dr hab. Henryk Pietras (Kraków), ks. dr hab. Jan Słomka (Katowice),
ks. prof. dr hab. Edward Staniek (Kraków), ks. dr hab. Norbert Widok (Opole),
ks. dr hab. Antoni Żurek (Tarnów)

IDEA UDZIAŁU CZŁOWIEKA
W ŻYCIU BOŻYM
I ABRAHAM
W PISMACH IRENEUSZA Z LYONU

Redakcja
Andrzej Uciecha

Katowice 2010

Spis treści

Od Redakcji.....	9
Wykaz skrótów.....	11
Bibliografia	13

KS. KRZYSZTOF MATUSZEWSKI

IDEA UDZIAŁU CZŁOWIEKA W ŻYCIU BOŻYM W PISMACH IRENEUSZA Z LYONU

Wstęp.....	21
-------------------	-----------

Rozdział 1

Powołanie do uczestnictwa w chwale Bożej a ekonomia zbawienia	26
--	-----------

1. Człowiek jako stworzenie Boże 27
2. Życie człowieka jako uczestnictwo i wspólnota z Bogiem 29
3. *Gloria enim Dei vivens homo, vita autem hominis visio Dei*..... 34
4. Obraz i podobieństwo Boże.....39
5. „Przyzwyczajanie się” człowieka do Boga i Boga do człowieka.....45

Rozdział 2

Udział człowieka w życiu Bożym a inkarnacja Syna Bożego	51
--	-----------

1. Wymiana52
2. Rekapitulacja61
3. „Stać się bogiem” – synostwo Boże71

Rozdział 3

Stać się uczestnikiem chwały Bożej jako ostateczny cel człowieka.....	85
--	-----------

1. Rola Ducha Świętego w rozwoju ku pełni udziału w Bogu..... 86
2. Kościół 92
3. Działanie Boga a wysiłek człowieka 101
4. Ostateczne spełnienie w Bogu 110

Zakończenie.....	120
-------------------------	------------

KS. ŁUKASZ KOCIMA**ABRAHAM W PISMACH IRENEUSZA Z LYONU**

Wstęp	125
Rozdział 1	
Abraham w tradycji biblijnej	128
1. Źródła biblijne.....	128
2. Źródła pozabiblijne.....	142
3. Metoda interpretacji tekstów biblijnych.....	147
Rozdział 2	
Abraham w myśli teologicznej	153
1. Abraham jako ojciec.....	153
2. Abraham jako prorok.....	193
3. Abraham jako adresat obietnicy dziedzictwa.....	205
4. Abraham jako partner przymierza obrzezania.....	215
5. Abraham jako przyjaciel Boga.....	224
Rozdział 3	
Abraham w polemice antygnostyckiej	231
1. Abraham u gnostyków.....	232
2. Abraham w wypowiedziach polemicznych.....	238
Zakończenie	253
Indeks rzeczowy	259
Indeks biblijny	265
Summary	269

TABLE OF CONTENTS

Note from the Editor	9
Abbreviation List	11
Bibliography	13

KRZYSZTOF MATUSZEWSKI

THE IDEA OF MAN'S PARTICIPATION IN GOD'S LIFE IN THE WRITINGS OF IRENAEUS OF LYON

Introduction	21
---------------------------	-----------

Chapter 1

A Call to Participation in God's Glory and the Economy of Salvation 26

1. Man as God's creation 27
2. The Life of Man as Participation in Community with God..... 29
3. *Gloria enim Dei vivens homo, vita autem hominis visio Dei*..... 34
4. The Image and Likeness of God.....39
5. God and Man "Becoming Accustomed" to One Another45

Chapter 2

Man's Participation in the Life of God

and the Incarnation of the Son of God.....51

1. Exchange52
2. Recapitulation61
3. "Becoming God" – God's Sonship71

Chapter 3

Becoming a Participant in God's Glory as Final Destiny of Man..... 85

1. The Role of the Holy Spirit in Growing Towards Full Participation in God 86
2. The Church 92
3. God's Action and Man's Effort..... 101
4. Final Fulfillment in God 110

Conclusion	120
-------------------------	------------

ŁUKASZ KOCIMA

ABRAHAM IN THE WRITINGS OF IRENAEUS OF LYON

Introduction.....	125
Chapter 1	
Abraham in Biblical Tradition	128
1. Biblical Sources	128
2. Non-biblical Sources	142
3. The Method Used for the Interpretation of Biblical Texts	147
Chapter 2	
Abraham in Theological Thought	153
1. Abraham as a Father	153
2. Abraham as a Prophet.....	193
3. Abraham as the Addressee of God's Promise	205
4. Abraham as the Partner of the Covenant of Circumcision.....	215
5. Abraham as the Friend of God.....	224
Chapter 3	
Abraham in Antignostic Polemics.....	231
1. Gnostic Perception of Abraham.....	232
2. Abraham in Polemical Discourses	238
Conclusion.....	253
Subject Indeks	259
Biblical Indeks.....	265
Summary	269

Od Redakcji

We wprowadzeniu do polskiego przekładu *Wykładu nauki apostołskiej* świętego Ireneusza Tłumacz zauważył:

Współczesne problemy chrześcijaństwa i Kościoła, a przede wszystkim odchodzenie od wiary wielu ludzi w krajach od wieków związanych z kulturą chrześcijańską, kieruje nasz wzrok na czas, gdy ludzie wchodzili do chrześcijaństwa, gdy jako obywatele (...) Cesarstwa Rzymskiego w II wieku odkrywali wartości chrześcijaństwa i kierowali się w życiu jego wskazaniem. Wśród wielkich ludzi II wieku, którzy przybliżali chrześcijaństwo był Ireneusz, biskup Lyonu¹.

W dziesiątym już tomie *Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova* Redakcja pragnie przybliżyć Czytelnikowi wybrane zagadnienia z teologii świętego Ireneusza. Wnikliwych badań nauczania i warsztatu pracy Biskupa Lyonu dokonali Łukasz Kocima oraz Krzysztof Matuszewski, studenci specjalności pastoralnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Swoje poszukiwania prowadzili w ramach seminarium magisterskiego z historii Kościoła starożytnego i patrologii pod kierunkiem księdza Profesora Wincentego Myszora. Szkoda byłoby zmarnować okazję, aby uwieńczone w postaci redakcji prac magisterskich (Kocima 2006; Matuszewski 2009) poszukiwania te i wnioski z nich wynikające pozostały nieznane dla szerszego grona teologów i historyków, zalegając półki bibliotecznych magazynów. Dlatego już po raz drugi w serii *StAC.SN* zamieszczamy dwie prace naukowe studentów, które znalazły uznanie w oczach Recenzentów naukowych i sugestię ich publikacji².

W recenzjach podkreślono fakt, że zarówno pierwsze opracowanie – „Idea udziału człowieka w życiu Bożym u Ireneusza z Lyonu”, jak i druga praca – „Abraham w pismach Ireneusza z Lyonu” podejmują wielkie problemy rodzącej się teologii wczesnego chrześcijaństwa jak upodobnienie się człowieka do Boga i jego przeobstwienie, obietnica dziedzictwa i przymierze obrzezania oraz zawierają gruntowne analizy semantyczne niełatwego przecież języka Biskupa Lugdunum. Badania tych trudnych zagadnień wymagały precyzyjnego określenia znaczeń takich pojęć, jak na przykład: „wymiana” (*comercium*), „uczestnictwo” (*participatio, communia*), „przeobstwienie” (*deificatio*), „obrzezanie” (*circumcisio*). Obaj magistranci umiejętnie zasygnalizowali liczne wątki apologetyczno-polemiczne, w jakie obfituje teologiczna myśl Ireneusza. W interpretacji tekstów fachowo wykorzystali metodę krytyki źródeł i analizę historyczno-porównawczą. Wyniki

¹ Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostołskiej*, tłum. i oprac. W. Myszor, Kraków 1997, s. 5 (Źródła Myśli Teologicznej 7).

² *Modlitwa i miłosierdzie w Enarrationes in Psalmos św. Augustyna*, red. A. Uciecha, Katowice 2007 (*Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova* 5).

swoich badań potrafili prezentować i oceniać w kontekście opinii znawców teologii Biskupa Lyonu, z odwagą sięgając po niezbędne opracowania obcojęzyczne. Nade wszystko jednak o wielkiej naukowej wartości ich studium świadczy próba przekładu wybranych fragmentów *Adversus haereses*, które nie zostały przetłumaczone na język polski. Należy również zaznaczyć pedagogiczny wymiar prezentowanych prac, które z całą pewnością mogą stanowić przykład inspirującej współpracy doświadczonego i wymagającego kierownika zespołu badawczego, cierpliwie wprowadzającego młodych poszukiwaczy w arkana trudnej sztuki czytania i komentowania tekstów Ojców Kościoła.

ks. Andrzej Uciecha

Summary

In the 10th volume of *Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova*, the Editors want to shed light on some aspects of St Irenaeus' theology. Some thorough research on his teaching and methodology has been done by Łukasz Kocima and Krzysztof Matuszewski, students of the pastoral specialization at the Theological Faculty of the University of Silesia. They carried out their study within the framework of their MA seminar on the history of the early Church and patrology, supervised by Prof. Wincenty Myszor. It would be a great waste if their research, concluded by MA theses (Kocima 2006; Matuszewski 2009), remained unknown to a larger circle of theologians and historians, resting on the dusty shelves of a library storehouse. That is why the StAC.SN series has, for the second time¹, published two student theses which have been highly praised by their reviewers and are worthy of publication. The two works, "The Idea of Man's Participation in God's Life in the Writings of Irenaeus of Lyon" and "Abraham in the Writings of Irenaeus of Lyon", raise some issues that were crucial for the emerging Christian theology: man becoming like God, man's deification, the promise of inheritance and the covenant of circumcision. They also contain thorough semantic analyses of the complex language used by the Bishop of Lugdunum. Studies of those difficult issues made it necessary to define the meaning of such concepts as "exchange" (*comercium*), "participation" (*participatio, communia*), "deification" (*deificatio*), "circumcision" (*circumcisio*). Both students skillfully flagged numerous apologetic and polemical motifs which abound in Irenaeus' theological thought. For text interpretation, they expertly used the principles of sources criticism and historical-comparative method. They were able to present and evaluate the results of their analyses in the context of opinions expressed by experts on Irenaeus' theology. They were not afraid to refer to necessary foreign-language sources. What, above all, gives special added value to their work is an attempt to translate some selected passages of *Adversus haereses*, which have not yet been translated into Polish. The pedagogical dimension of the presented papers is also worthy to be emphasized: they can provide an example of inspiring cooperation with an experienced and demanding head of research team, who patiently introduces young researchers into the art of reading and commenting the texts by the Church Fathers.

The Bishop of Lyon perceived man's participation in God's glory as his final destiny for which he had been created. That destiny means salvation (*salus*) and achieving full communion (*communio*) with the Uncreated. *Participatio* in God consists in "seeing" God (*visio Dei*), which, for man, is a life-giving necessity.

¹ First edition, see *Prayer and Charity in Enarrationes in Psalmos by St Augustine*, ed. A. Uciecha, Katowice 2007 (*Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova* 5).

Only the “spiritual”, perfect man (*homo perfectus, spiritualis*), who becomes a son of God through the grace of “adoption” (*adoptio*) granted by the Holy Spirit, can really “know” or “see” God, fully participating in His life. *Homo spiritualis*, following the example of the incarnated and resurrected Son who became man through the divine-human exchange (*commercium*), is introduced into the fullness of God’s life, having a share in God’s gifts: “immortality”, “indestructibility” and “light”. That fullness of participation in God also means the fullness of divine – human love (*communio*), where man becomes the “image” and “likeness” of God and receives everything that belongs to the Creator (including the title of “god”), save only identity of nature.

Among Old Testament texts recalling the person of Abraham, the passages from Genesis played the most important role in Irenaeus’ reflection. He refers most often to the so-called Abraham Cycle. It has to be noted, however, that the Bishop of Lyon has a selective approach to the motifs it contains, and he is clearly not interested in a faithful presentation of the life of the Progenitor. Without paying much attention to the structure or chronology of the Bible story, he freely refers only to those episodes that have substantive value for his complex reasoning. They include motifs of promise, covenant and circumcision as well as the theme of pilgrimage, which provides an axis for the whole story. Apart from Genesis, Irenaeus’ reflection on Abraham was inspired by other Old Testament texts, mainly from the Book of Exodus and the First Book of Kings. As far as the New Testament is concerned, the writings of St Paul on Abraham played the most important role as Irenaeus’ source of inspiration. Parallel to biblical tradition, there are also some allusions to apocryphal texts. The distribution of emphasis, especially the stress put on the motif of pilgrimage and search for God, brings Irenaeus’ texts close to the *Apocalypse of Abraham*, the *Book of Jubilees*, or even the views of Philo of Alexandria.